

INSOO KIM BERG – IN MEMORIAM
(25 JULI 1934 – 10 JANUARI 2007)

Bruno Hillewaere

Wat een droevig bericht. Insoo Kim Berg is overleden. Op 10 januari 2007, nog geen drieënzeventig jaar oud, na een bezoekje aan haar gym in Milwaukee, de stad die sedert 1957 haar thuisstad was geworden.

Iets meer dan een halve eeuw geleden was ze als jonge twintiger haar vaderland Korea ontvlucht om haar geluk te beproeven in de Verenigde Staten. Zacht, rustig en vredevol, zo luidt het bericht. Ik had het me van haar niet anders kunnen voorstellen: allemaal eigenschappen die zo goed bij haar persoonlijkheid pasten. Waardig, moedig en met een warme glimlach, zo wil ik eraan toevoegen. Waardig en moedig, dat was haar manier hoe ze tegenover het leven én de dood stond, zoals ook mocht blijken na het overlijden van haar levenspartner en soulmate Steve de Shazer, iets meer dan een jaar geleden. Samen waren ze de oprichters en bezielers van de oplossingsgerichte therapie, solution-focused (brief) therapy, of kortweg SF(B)T.

Een werkrelatie die ook een liefdesrelatie werd. Of was het omgekeerd? Het doet er niet toe. Een dergelijke lange en duurzame relatie die blijvend vruchten afwerpt, is een zeldzaamheid in ons vak. De founding father en nu ook de founding mother zijn niet meer, en ik vraag me af hoe het verder moet zonder hen. Ze zullen ongetwijfeld elk op een heel andere manier gemist worden. Steve als denker en ontwerper, eigenzinnig en soms wat stug, Insoo als vrouw van de praktijk, een charmante therapeute die in brede kringen warm werd onthaald. Tom Andersen, niet bepaald een aanhanger van kortdurend en oplossingsgericht therapeutisch werken, noemde haar in de wan-

delgangen op het jongste congres van IFTA te IJsland welgemeend en van harte 'probably one of the best therapists in the world'. Ik idealiseer niet gemakkelijk mensen en heb samen met veel anderen bedenkingen bij de oplossingsgerichte therapievorm. Voor Insoo en haar manier van werken koester ik echter een aparte en diepe bewondering. Ze was in veel opzichten een bijzondere en charismatische persoonlijkheid.

Ik ontmoette haar voor het eerst een tweetal jaar geleden, op een driedaagse workshop in Amsterdam over – hoe kan het ook anders? – de oplossingsgerichte methodiek. Een klein kranig vrouwtje, hartelijk en enthousiast, maar tegelijkertijd rustig en verstandig, krachtig, volhardend en, zo leek het wel, nooit uit evenwicht. Een merkwaardige en zeldzame combinatie van mooie eigenschappen, en door haar grote bescheidenheid lokte ze geen zweempje jaloezie in me uit. Het was 'in opdracht van het werk' dat ik in Amsterdam was: we zouden starten met een gezinsdeeltijdbehandeling, en wel volgens de oplossingsgerichte methodiek. Ik was lang niet overtuigd van deze manier van werken, vond die te simplistisch en voorbijgaand aan het zware lijden van veel cliënten en gezinnen. Alleen de naam al: oplossingsgerichte therapie, solution focused brief therapy... Een ziekte van de tijd, zo dacht ik, instant oplossingen voor complexe zielenroerselen en nog complexere gezinssituaties..., het leek aan mij niet besteed.

Maar hier stond Insoo voor me met de levenswijsheid en innerlijke rust van iemand van zeventig, maar het enthousiasme en de gedrevenheid van een dynamische twintigster. Op een zachte maar overtuigende manier nam ze vrijwel al mijn vooroordelen weg. Ze was niet gehaast, toonde een grote en aangename luisterbereidheid, was erg begaan met het lijden van de mensen en nooit beoordelend. Ze was tevreden met kleine veranderingen en stemde elke kleine stap zorgvuldig af op het proces en het tempo van de cliënten en gezinnen. Haar gezegde 'The enlightened traveller leaves no footprint', paste bijzonder mooi bij haar Aziatische nederigheid. Ze moedigde ons aan in wat ze erg moeilijk, vaak ondankbaar en slecht betaald

werk noemde: 'Don't give up on your cliënts, so they won't give up on themselves.'

Vervolgens vertelde ze vol overgave over de grote waarde van kleine veranderingen die we samen met onze cliënten kunnen realiseren. Haar verhaal over een oud vrouwtje waar ze aan huis ging om beter aansluiting te vinden bij haar leefwereld, blijft in mijn geheugen gegrift. Ze had de diagnose van paranoïde depressie met zich mee gekregen en kwam niet verder dan binnen de bescherming van haar vier muren één enkele schamele soort thee te drinken. Insoo gebruikte haar eigen oosterse kracht en wijsheid om samen met de vrouw in haar buurt op zoek te gaan naar enkele andere smaken, enkele lichte variaties op de vertrouwde thee. Een kleine verandering met betekenisvolle gevolgen: de aandacht van de oude vrouw verschoof van beperkingen naar mogelijkheden, van de veilige maar beklemmende binnenwereld naar een buitenwereld die net genoeg aansluiting en toch genoeg verschil bood om nieuwe perspectieven te openen. 'A small difference that can make a difference', Bateson indachtig.

Kleine stappen, betekenisvolle uitwegen samen met de vrouw bedacht, passend bij haar leefwereld en de eigen mogelijkheden. Dus alles behalve een snelle instantoplossing. 'We willen geen cafeteria zijn met instant maaltijden of oplossingen voor de mensen', zo zei ze. 'We willen de mensen zelf leren koken en hen helpen om zelf naar passende oplossingen te zoeken.' Een mooie metafoer en uitermate anders dan ik het me had voorgesteld!

Nu, mijn vooroordelen waren niet helemaal onterecht, want ik merk dat sommige hedendaagse oplossingsgerichte therapeuten net wel instantgerechten propaganderen, en daarmee voorbijgaan aan de kunst van het koken én van de therapie. Maar dit gaat niet op voor Insoo en Steve de Shazer. De woorden 'kortdurend' en 'oplossingsgericht' vind ik overigens erg ongelukkig, ook al koos men met nobele bedoelingen deze termen als basisconcepten voor hun manier van werken. Bedoeling was, ondermeer geïnspireerd door het voorbeeld van het Mental Research Institute in Palo Alto, Californië, om zich af te zetten

tegen de lange therapieën en eenzijdig probleemgerichte benaderingen die toen – jaren zestig – gangbaar waren.

Een kleine anekdote uit het persoonlijke leven van Insoo Kim Berg verheldert waarover het gaat. Toen Insoo als Zuid-Koreaanse in de Verenigde staten aankwam, was een van haar eerste opdrachten in het werkveld het begeleiden van ex-Vietnamsoldaten met wat later PTSS zou genoemd worden. Als beginnend counseler werd ze in supervisie uitgenodigd om haar tegenoverdracht verder te onderzoeken, want 'dat moet niet eenvoudig zijn tegenover soldaten die uw volk aangevallen hebben en veel landgenoten hebben gedood'. Vooreerst, zo zei ze schertsend, lag Zuid-Korea meer dan 1000 mijl (meer dan 1600 km) van Vietnam. En bovendien: hoe zouden die soldaten vooruitgeholpen worden met een eindeloos onderzoek naar mijn zogenaamde tegenoverdrachtgevoelens?

Insoo Kim Berg, zo mag duidelijk zijn, was van meet af aan op zoek naar meer concrete manieren om mensen vooruit te helpen. Ook voor de taal van de psychopathologie zou ze nooit warm lopen. 'De notie om de focus op psychopathologie te leggen, leek me totaal niet zinvol. Waar trek je de lijn tussen wat normaal is en wat abnormaal is? De vraag is absurd. In sommige aspecten groeide ik totaal verschillend op dan mijn burens, mijn collega's, maar in andere opzichten was mijn kindertijd dan weer vrij gelijkaardig. (Insoo groeide op in Zuid-Korea, kende een christelijke opvoeding temidden van een boeddhistische omgeving.) Hoe kunnen we een kindertijd of familie in termen van normaliteit beoordelen? We lieten deze manier van denken dan ook van bij het begin snel achterwege.' Haar echtgenoot Steve de Shazer zou later de woorden van Wittgenstein gebruiken om deze ideeën kracht bij te zetten: 'De classificaties gemaakt door filosofen en psychologen zijn zoals deze die iemand zou gebruiken in een poging de wolken te classificeren door hun schaduwen.'

Het was in de jaren zeventig dat de oplossingsgerichte benadering haar verdere vorm kreeg. In Milwaukee, een middelgrote stad ten noorden van Chicago, niet toevallig een stad met veel immigranten, waar veel mensen een rechtdoorzee levensvisie ontwikkelden bij het overleven

van de harde winters en de vele dagelijkse problemen. Heel anders dan de narratieve benadering 'down under', waar men eerder een milde nostalgie schijnt te koesteren naar het Europese verleden, ontstond de oplossingsgerichte benadering veeleer in een sfeer van 'how to move on with your life'. Aanvankelijk kende het team, net zoals hun voorbeeld het Mental Research Institute (MRI) aan de Westkust van de VS, een veelheid aan wetenschappelijke disciplines. Het zijn vooral Steve de Shazer en Insoo Kim Berg die de oplossingsgerichte methodiek ontwikkelden tot de vorm die we nu kennen. Een van de kernvragen waarmee men zich bezighield was: 'Wat werkt er daadwerkelijk in therapie?' Geen grote theorieën maar vooral zorgvuldig aansluiten bij de woorden van de cliënt en kleine, daadwerkelijke veranderingen nastreven, zo luiden hun vaststellingen.

Veel van hun bevindingen en ideeën kwamen dan ook voort uit het concrete werk met cliënten, zo ondermeer de vaststelling dat het niet nodig was om de oorzaken van het probleem te kennen om tot mogelijke oplossingen te komen. Precies deze vaststelling verwijderde hen van het MRI, dat bezig was met de beschrijving van 'probleem-onderhoudende patronen' en 'de gevonden oplossing als probleem'. Het was in reactie tegen deze begrippen en vanuit de hoger vermelde vaststellingen dat de naam 'Solution focused Brief therapy' vorm kreeg en de nieuwe therapeutische richting geboren werd. 'Brief' of kortdurend vanuit de vaststelling uit hun eigen research dat de eerste acht sessies vaak allesbepalend zijn voor de therapie, maar later genuanceerd tot kortdurend in de betekenis van 'niet langer dan nodig'.

Zowel Steve de Shazer als Insoo Kim Berg bestudeerden zorgvuldig het therapeutische werk van Milton Erickson, en zijn invloed kan dan ook moeilijk onderschat worden. Het afwijzen van een allesomvattende theorie over de mens omwille van zijn grote uniciteit, een groot geloof en vertrouwen in de zelfhelende krachten van de mens, respect voor en een creatief gebruik van de symptomen en de taal van de cliënten...: het zijn maar enkele van zijn belangrijke uitgangspunten, die Insoo en Steve overnamen en verder uitwerkten. 'Woorden waren oorspronkelijk magisch', zo luidt een boek van Steve de Shazer, en zo was ook voor hen het werk en de persoon van Milton Erickson – een

charismatische en creatieve persoonlijkheid. Net zoals Insoo Kim Berg overigens haar grote empathische vermogens en creatieve gaven ten volle in dienst zou stellen van haar therapeutisch werk met cliënten. Achter de spiegel gevolgd en bestudeerd door het team in Milwaukee – haar vriend en echtgenoot Steve de Shazer voorop. Het is in een van deze therapeutische sessies dat de inmiddels beroemd geworden wonder-of mirakelvraag geboren werd. Uit wanhoop, zo zou Insoo later schrijven, uit de symptomen en de taal van een cliënte, volledig conform de uitgangspunten van SFT.

Halverwege de jaren tachtig had Insoo een gesprek met een ‘zeer vermoeide, depressieve en suïcidale moeder’ die zichzelf beschreef als ‘iemand die in het leven geen uitweg meer zag’. Haar man was verslaafd aan alcohol, de vier kinderen maakten het op school erg bont, ze was de uitputting en wanhoop nabij. Insoo stelde een in de oplossingsgerichte kringen inmiddels klassiek geworden openingsvraag: ‘Wat denk je dat het resultaat zou moeten zijn van onze bijeenkomst vandaag, opdat je zou kunnen zeggen dat het de moeite waard was?’ De cliënte keek Insoo aan, slaakte een diepe zucht en antwoordde met een droevige toon: ‘Ik weet niet zeker of er ook maar iets gedaan kan worden aan mijn leven. Ik wil niet grof zijn maar ik weet zelfs niet waarom ik met je aan het praten ben, omdat ik er niet zeker van ben dat er iets aan gedaan kan worden.’ En schijnbaar achteloos voegde ze eraan toe: ‘Tenzij je een wonder kunt verrichten.’ Over het vervolg schrijft Insoo later: ‘Geconfronteerd met een dergelijke uitgesproken hopeloosheid wist ik niet echt wat ik moest zeggen. Maar ik meende dat ik misschien de gedachte van het wonder moest volgen. En met een zachte stem vroeg ik voorzichtig: ‘Oké, veronderstel dat er een wonder gebeurt, wat zou er dan veranderd zijn voor jou?’ En het antwoord kwam. De cliënte krikte wat op en maakte een lange lijst van de dingen die in haar leven eenvoudiger zouden zijn. Het begon met het hebben van energie en het gevoel opnieuw in staat te zijn haar taak als opvoedster van haar kinderen waar te maken. Daarna beschreef ze wat er zou veranderen tussen haar en haar echtgenoot, en hoe haar kinderen zich zouden ontwikkelen. ‘Achter de spiegel noteerde men druk mee. Waar de cliënte vóór de bewuste vraag omzeggens geen zinnig antwoord wist te brengen, gaf ze na de vraag maar liefst zes-

tien verschillende gedragskenmerken van wat zou kunnen veranderen. Meteen was de wondervraag als techniek geboren, een vraag en techniek die verder verfijnd zou worden en waarbij de voorbereiding en het circulaire doorvragen minstens even belangrijk zouden worden als de wondervraag zelf. Een vraag die inmiddels reeds door enkele duizenden therapeuten overal ter wereld gesteld is.

Nu ben ik zelf niet zo een grote fan van technieken, en in alle eerlijkheid ben ik ook niet echt helemaal weg van de wondervraag – al begrijp ik de bedoeling wel en zie ik in heel wat toepassingen er de magie wel van in. Ik was dan ook erg teleurgesteld toen Insoo in mijn exemplaar van haar boek 'Children Solutions Work' (geschreven samen met Theresa Steiner) naast haar handtekening de woorden 'To Bruno, may all your miracles come true' plaatste. Het leek me in eerste instantie zo onpersoonlijk en algemeen.

Bovendien geloof ik niet in mirakels, heb ik nooit gedaan. In feeën wel, zo denk ik, zoals de fee in Assepoes. Of de goede fee in Pinochio, daar ben ik gewoon helemaal weg van (ik stel ze me ook altijd mooi, zacht, lief en uiteraard erg begrijpend voor!). Een mooi en magisch woordje, niet, 'fee'? In het Engels klinkt het zo: 'Fairy-godmother'. Fairy is zoiets als een sprookjesfiguur, een persoon of figuur ergens halverwege tussen realiteit en mythe zeg maar. We kennen het woordje vooral van fairy-tale, sprookje of verhaal. En godmother kunnen we vertalen als (doop) meter, een moederfiguur die ons bijstaat vanaf onze doop en ons van een zekere afstand volgt en helpt doorheen ons leven. Dat geeft in zijn geheel: een sprookjes(peet)meter, een soort steunende moederfiguur die van een zekere afstand de held of persoon in het verhaal bijstaat in en doorheen het verhaal. Mooi is dat toch, die magische taal en die personages in sprookjes en verhalen. Een fee of fairy-godmother zorgt niet echt voor wonderen of mirakels, maar ze helpt ons bij het schrijven van ons eigen verhaal of sprookje, het nemen van moeilijke passages of obstakels, het creëren van onze eigen wonderen..., noem maar op. En bovenal: ze helpt ons van op een veilige afstand te geloven in onszelf, te worden wie we zijn, ondanks of misschien juist dankzij onze beproevingen. Ze ziet het goede in ons, zelfs als we het zelf niet meer zien. Ze geeft ons niet op, zelfs als we onszelf zouden opgeven.

Het doet me denken aan haar bovenvermelde uitspraak over ons werk met cliënten. Die hulp van op veilige afstand noemde ze in het werk met cliënten ook wel 'leading from one step behind', opnieuw zo een mooi en rijk concept. Hoe meer ik er bij stilsta, hoe passender ik de metafoor van fee of fairy-godmother vind.

In 2001 verzamelde ze samen met één van haar naaste medewerkers, Yvonne Dolan, gekend voor haar oplossingsgerichte werk met traumacliënten, verhalen van oplossingsgerichte therapeuten over heel de wereld. 'Tales of solutions', wat ongelukkig vertaald als 'De praktijk van oplossingen'. Daarin vertelt ze hoe ze bij het verzamelen van deze verhalen herinnerd werd aan het sprookje van Repelsteeltje, waarin de hoofdfiguur 'tot ieders, en ook haar eigen verbazing, iets bereikt waarvan zij dacht dat het schier onmogelijk was: van stro goud spinnen'. Kijken naar een therapie, zo wordt wel eens gezegd, is als kijken naar gras dat groeit: er gebeurt maar weinig en er is voor buitenstaanders over het algemeen dan ook maar weinig aan.

Insoo Kim Berg deed geen wonderen maar ze bezat wel de magie om telkens opnieuw verwonderd te zijn, en die verwondering ook over te brengen. De verwondering van het gras te zien groeien, van het goud in de stroberg te zien. 'Waw', kon ze zo prachtig zeggen in veel van haar sessies. Nadien gaf ze al lachend wel eens de uitleg dat 'waw' 'what actually works' betekende, waarbij ze zowel trouw bleef aan haar eigen verwondering als aan de realistische en pragmatische uitgangspunten van de oplossingsgerichte benadering. Elke fee heeft haar eigen manier van verwondering, en velen, zelfs haar eigen man Steve, hebben haar waw proberen na te bootsen. Zonder veel succes. Terecht concludeerde hij: het is de magie die bij de persoon hoort. Waarbij hij een andere, eigen magie had. Wellicht was hij meer een denker en schreef hij wat vlotter zijn theoretische visie op papier.

Insoo schreef de meeste boeken samen met iemand anders, en haar gesproken taal was voor mij meer gevleugeld dan haar geschreven werk. Toch zijn haar boeken bijzonder helder en zijn de vele voorbeelden erg praktisch en concreet, zonder daarom aan levendigheid in te boeten. Ze was heel duidelijk meer een fee van de praktijk, en misschien

is de Nederlandse vertaling 'De praktijk van oplossingen' daarom toch nog een bijzonder passende titel. Het is alleszins een erg leesbaar en praktisch boek, een goede start voor beginnende therapeuten die geïnteresseerd zijn in de oplossingsgerichte therapie. De volgende passage uit dit boek is erg illustratief voor haar steeds hernieuwde en oprechte verwondering voor de antwoorden van de cliënten bij het stellen van de wondervraag. 'Sindsdien heb ik geleerd dat wanneer de cliënt op de wondervraag antwoordt met 'ik weet het niet', een pauze neemt en dan verder spreekt, ik kan verwachten dat hij mij nieuwe en intieme informatie over zichzelf zal toevertrouwen. Bovendien gebruikt hij dit ontwijkende 'ik weet het niet' als een linguïstische bladwijzer, die hem meer vrijheid bezorgt tijdens het nadenken. 'Ik weet het niet' impliceert ook dat wat hij op het punt staat te uiten, geen zekerheden zijn. Hieruit vloeit voort dat de cliënt de moed kan opbrengen tot op dat ogenblik onuitgesproken hoop en dromen onder woorden te brengen, wat de Ierse tekst- en liedjesschrijver Van Morrison zo alleszeggend 'de onverstaanbare taal van het hart' noemde. En dit alles begint met het stellen van de ogenschijnlijk eenvoudige wondervraag.'

De wondervraag bestaat ondertussen goed twintig jaar, en de solution-focused therapie is zowaar aan haar vierde decennium bezig. Er zijn inmiddels veel en goede boeken geschreven, die de visie en methodiek zowel verdiepen als verbreden. En niet over de gemakkelijkste onderwerpen, zoals over automutilatie, trauma, verslaving en gedwongen plaatsing. Over de laatste twee onderwerpen heeft Insoo Kim Berg trouwens ook zelf een boek geschreven; ze was zoals gezegd een vrouw die het zware werk van de praktijk niet schuwde. Deze zomer komt overigens het boek 'Solution-focused therapy: more than miracles' uit, waaraan Insoo meewerkte. Ik kijk er naar uit, dat mag duidelijk zijn.

Maar ik ben ook wel wat bang nu mijn goede fee er niet meer is. Wie zal die 'onverstaanbare taal van het hart' nu verder vertolken? Ik ben opnieuw bang van instant-oplossingen, mensen die denken dat er mirakels bestaan zonder de kunst van de magie, die denken dat men zomaar fee of magiër kan worden zonder de kunst van het stille luisteren en de taal van het hart. En ik ben evenzeer bang van een wereld

waarin geen plaats meer is voor wonderen en zachte verwondering, geen tijd meer om het gras te zien groeien, geen pogingen meer om de magie van de feeën en magiërs te begrijpen, en ja – waarom niet? – geen interesse meer voor technieken en oplossingen. Want ook dat hebben we nodig in ons vak, daar ben ik van overtuigd.

Zeker, we hebben haar boeken nog en herinneringen. En zelfs haar woorden in mijn boek; 'may all your miracles come true', komen me plots niet meer zo algemeen en onpersoonlijk over. Ik voel me wat zoals Pinocchio op het einde van het verhaal: dankbaar voor de hulp en wijsheid van de goede fee, gesterkt en veel geleerd, maar bang en onzeker om alleen verder te moeten. Ik lees nog even de hoger geciteerde passage terug. 'Ik weet het niet' impliceert dat wat men op het punt staat te uiten, geen zekerheden zijn. Hieruit vloeit voort dat de mens de moed kan opbrengen tot op dat ogenblik onuitgesproken hoop en dromen onder woorden te brengen in de 'onverstaanbare taal van het hart'. Ook ik heb die onuitgesproken hoop en droom, zoals zoveel (systeem)therapeuten, denk ik. Ondanks en misschien juist dankzij onze twijfels en aarzelingen. Ze zijn een welkome troost, samen met de technieken, de woorden, de boeken, de video's en zelfs de aarzelingen die Insoo Kim Berg ons achterlaat.

Insoo zou, zo weet ik wel zeker, de Pinocchio in ons welgemeend en vanuit haar hart aanmoedigen om niet alleen verder te zoeken. Want mijn hoop is minstens even groot als mijn angst, laat dat duidelijk zijn. Net zoals Pinocchio op het einde van het verhaal voel ik me verre van alleen. Er zijn mijn collega's in de gezinsdeeltijdbehandeling en de vele gezinnen die we met vallen en opstaan met de oplossingsgerichte methodiek vooruit kunnen helpen. Er zijn de vele gezinstherapeuten die ik telkens weer ontmoet, en die elk op hun manier toch ook die taal van het hart uitdragen. Misschien iets anders dan Insoo, misschien minder magisch, maar net zoals Pinocchio deert me dat in deze fase niet echt.

Insoo is zoals het een goede fee betaamt zachtjes van ons heengegaan. Anders dan in een sprookje worden we als mensen wel geconfronteerd met de pijn om haar verlies. Insoo laat twee dochters na, en

heel wat vrienden en collega's, van wie velen door haar gevormd. Ik heb het gevoel dat verdriet en rouw misschien niet altijd haar sterkste kant waren; het trad alleszins slechts zelden op de voorgrond. Ik heb ook erg lang moeten zoeken vooraleer ik een artikel vond over rouw binnen de oplossingsgerichte therapie. Maar het bestaat, de titel luidt 'solution-focused grief therapy' en het verbindt het oplossingsgerichte met meer existentiële benaderingen. Rouwen is iets organiseren tegen de kou en het vergeten, zo wordt weleens gezegd. Het vuur van haar idealisme en gedrevenheid kunnen daarbij helpen, evenals haar aanmoedigen om het vooral niet alleen te doen. De volgende woorden van een andere moedige man van het hart, Dom Helder Camara, hadden dan ook de hare kunnen zijn: 'Als we in ons eentje dromen, is het niet meer dan een droom. Als we samen dromen, is het het begin van een nieuwe werkelijkheid.' We zullen elkaar en elkaars dromen meer dan ooit nodig hebben.

Literatuur

DENBOROUGH, D. (2001). *Looking towards solutions, an interview with Insoo Kim Berg*. In: Denborough, D. (Ed). *Family Therapy: exploring the field's past, present & possible futures*. Adelaide: Dulwich centre.

BERG, I. K., & DOLAN, Y. (2002). *De praktijk van oplossingen. Gevalsbeschrijvingen uit de oplossingsgerichte gesprekstherapie*. Lisse: Swets & Zeitlinger.

Vertaling van: BERG, I. K., & DOLAN, Y. (2001). *Tales of solutions*. New York: Norton.

Zoals de titel vertelt: Insoo Kim Berg en Yvonne Dolan vroegen aan therapeuten over heel de wereld om gevalsbeschrijvingen en schreven hierbij telkens een inleiding. Vlot leesbaar en je zit zo in de reflectie bij de therapeutische sessies.

BERG, I.K., & STEINER, TH. (2004). *Het spel van oplossingen. Oplossingsgerichte therapie voor kinderen*. Lisse: Harcourt.

Vertaling van: BERG, I.K., & STEINER, Th. (2003). *Children's solution work*. New York: Norton.

Leuk en leesbaar boek over het werken met kinderen, adolescenten en gezinnen. Praktisch en didactisch.

BERG, I.K. (2004). *Help, ik wil mijn kind niet kwijt. Samen werken met ouders onder dwang van de kindbescherming*. Lisse: Harcourt.
Vertaling van: BERG, I.K. (1994). *Family based services*. New York: Norton.

Erg goed, leesbaar en degelijk boek waarbij duidelijk wordt dat de oplossingsgerichte methodiek ook bij moeilijke doelgroepen haar toepassing kent.

BERG, I.K., DOLAN, Y., e.a. (2007, in press). *Solution-focused (brief) therapy: more than miracles*.

BUTLER, W.R., & POWERS, K.V. (1996). *Solution-focused Grief Therapy*. In: Miller, S.D., Hubble, M.A., & Duncan, B.L. (Eds.) *Handbook of solution-focused brief therapy*. San Francisco: Jossey-Bass publishers.

DE JONG, P., & BERG, I.K. (2004). *De kracht van oplossingen. Handwijzer voor oplossingsgerichte gesprekstherapie*. Lisse: Harcourt.

Vertaling van: DE JONG, P., & BERG, I.K. (1998). *Interviewing for solutions*. New York: Brooks/ Cole.

Didactisch erg sterk en degelijk boek, omvat eigenlijk heel de methodiek van het oplossingsgericht werken.

DE SHAZER, S. (1985). *Keys to solutions in brief therapy*. New York: Norton.

DE SHAZER, S. (1988). *Clues: Investigating to solutions in brief therapy*. New York: Norton.

DE SHAZER, S. (1991). *Putting difference to work*. New York: Norton.

DE SHAZER, S. (1994). *Words were originally magic*. New York: Norton.
Het werk van De Shazer is op het eerste zicht wat minder toegankelijk dan dat van Insoo Kim Berg, maar goed voor mensen die zich wat meer willen verdiepen in de achtergrond van de oplossingsgerichte visie, met veel gevoel voor filosofie (met name Wittgenstein) en taal.